

5. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року. – Нью-Йорк;Париж;Сідней;Торонто;Пряшів;Львів, 1993. – 412 с.
6. Баглай Й. На вівтар єдності українського народу (Промова о. Августина Волошина при відкритті “Руського театру” товариства “Просвіта” в Ужгороді 15 січня 1921 року) // Із театром – сорок років (статті, рецензії, нариси). – Ужгород, 1997. – С. 17–20.
7. Баглай Й. У вирі українського національного пробудження (До 115-ої річниці від дня народження видатного актора, директора і педагога в Карпатському краї Івана Трухлого). – Ужгород: Гражда, 1999. – 23 с.
8. Ходанич П. Золоті скрипки Володимира Бірчака. До 120-річчя з дня народження педагога і письменника // Ужгород. – 2001. – 10 березня. – №9 (109). – С. 11.
9. Ільницький М. Молодомузівці лишилися молодими // Новини Закарпаття. – 1998. – 13 січня. – №5.
10. Гапоненко І.С. С.Ф. Черкасенко і Закарпаття // САРПАТИСА-КАРПАТИКА. – Вип.3. До 50-річчя Ужгородського державного університету / Ред. кол. Г.В. Павленко та ін. – Ужгород, 1995.
11. Балега Ю. Моє навчання у відновленій українській Берегівській гімназії // Берегівська українська гімназія: Матеріали науково-практичної конференції / Редактор-упорядник В. Худанич. – Ужгород: Гражда, 1997. – С. 58–67.
12. Росоха С. Спомини: події і люди на моєму життєвому шляху / Уклад. В. Худанич. – Ужгород;Торонто: Мистецька лінія, 2001. – 92 с.: іл.
13. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 189.
14. Василько В. Микола Садовський і його театр. – К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1969. – 196 с.
15. Нікеев В. Олександр Загаров і український театр. – К.: Мистецтво, 1960. – 88 с.
16. ДАЗО. – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 147.
17. Керецман Н., Керецман В. Краща діяльність товариства “Просвіта” на Закарпатті // Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. – Річник I (XV). – Ужгород: Закарпатське крайове товариство “Просвіта”, 1996. – С. 52–57.
18. Протокол XXIII Засідання Головного Відділу дня 20 цвітня 1921 тов. Просвіта в Ужгороді // Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: Два кольори, 2003. – С. 123–125.
19. Протокол V Засідання дня 20. VII. 1921 в 6 год. по полудні в салі Руського Клубу // Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: Два кольори, 2003. – С. 145–146.
20. П. [Панькевич І.] Єще о нашфм національнфм музею // Подкарпатска Русь. – Ужгород, 1928. – Юній. – Р.V. – Ч.6. – С. 129–130.
21. Протокол X Засідання Головного Відділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 7. IX. 1920 в салі Руського Клуба // Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / Під. ред. П. Федаки. – Ужгород: Два кольори, 2003. – С. 89–91.
22. Руський Національний Хор в Ужгороді 1921–1926 // Коломийка / Зб., присвячений І з’їзду Руських Національних Хорфв Подк. Руси 13. VI. 1926. – Ужгород: УНІО, 1926. – С. 19–21.
23. Приходько О. Пробудилася Русь... Закарпаття 50 літ назад (Спомини). – Нью-Йорк: Карпатський Союз у ЗСА, 1972. – 32 с.
24. ДАЗО. – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 17.
25. ДАЗО. – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 21.
26. ДАЗО. – Ф. 72. – Оп. 2. – Спр. 24.

*Надійшла до редколегії 30. 04. 2008 р.
Затверджена до друку 23. 06. 2008 р.*

УДК 94(477) “19”

Н.М. Рева

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ У ДОРОБКУ КОНСЕРВАТИВНО-МОНАРХІЧНОГО ТАБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

Анотація. У статті досліджуються джерела й основні аспекти моделі української держави, розробленої представниками консервативно-монархічної табору української

політичної еміграції, їх ставлення до гетьманства, ролі гетьмана-монарха в суспільстві, розподілу повноважень між органами державної влади та їх взаємодії між собою й з іншими суспільними інститутами, ролі релігії. Аналізується можливість реалізації концепції в українському суспільстві.

Аннотація. В статті досліджуються істоти і основні аспекти моделі українського державства, розробленої представителями консервативно-монархічного напрямку української політичної еміграції, їх відношення до гетьманства, ролі гетьмана-монарха в суспільстві, розподілу повноважень між органами державної влади та їх взаємодії між собою і з іншими суспільними інститутами, ролі релігії. Аналізується можливість реалізації концепції в українському суспільстві.

Summary. The article researches the main aspects and sources of the Ukrainian state's model, created by conservative-monarchist representatives of Ukraine's exile politicians, their attitude towards the hetmanate's idea, role of hetman-monarch in the society, distributing of plenary powers between public authorities, and also their co-operation between themselves and other public institutions, religion's role. Possibility of practical realization of the given scheme in the Ukrainian society is also analysed.

Пошуки причин поразки українських визвольних змагань 1917–1923 рр. знайшли свій вияв у появі серед українського еміграційного суспільно-політичного руху ряду нових течій. Найоригінальнішою, з огляду на тривалий період української бездержавності, був консерватизм. Його розквіт відбувався на західноукраїнських землях за межами Радянської України і серед української діаспори у західній Європі та Північній Америці. У Галичині ґрунтом для розвитку українського консерватизму у міжвоєнний період стали дві групи: греко-католицьке духовенство, яке продовжувало сформовану ще у ХІХ ст. консервативну традицію, і частина інтелігенції, що внаслідок участі у революційних і воєнних подіях прийшла до консервативної ідеології.

На загальній палітрі політичних рухів та ідеологій в українському середовищі консерватизм займав відверто маргінальне місце. В умовах загальноєвропейської кризи демократичних цінностей домінуючі позиції перебирають на себе націоналістичні та комуністичні течії, з якими пов'язувалися надії на швидкі позитивні зміни на краще. В цих умовах консерватизм не мав чого запропонувати своїм потенційним симпатикам. Нівелювання демократично-народницького світогляду, на який покладалася провина за втрату національної держави у 1917–1921 рр., призвело до того, що інтелектуальний простір поділили між собою соціалістичні ідеї, прорадянські симпатії і найвпливовіша течія – інтегральний націоналізм. При загальному захопленні багатобічними націоналістичними гаслами, які відповідали сподіванням на національне самозбереження і розвиток, український консерватизм залишався вибором тих небагатьох, які зневірилися у соціалістичних ідеалах або ніколи їх не поділяли, і тих, хто усвідомлював обмеженість та відверто тоталітарний зміст інтегрального націоналізму. Консерватизм став вибором нечисленної групи вдумливих і розважливих інтелектуалів, серед яких Д. Дорошенко, О. Назарук, В. Кучабський, С. Томашівський та основоположник й основний ідеолог консерватизму, творець концепції української трудової монархії В. Липинський.

Дослідження інтелектуальної спадщини українських консерваторів розпочалося майже одночасно з розробкою їхньої державницької концепції. Часто такі дослідження носили характер критики як основних засад монархізму, так і періоду гетьманату П. Скоропадського 1918 р. ідейними опонентами націоналістичного та соціал-демократичного спрямування. Сьогодні навряд чи можна стверджувати, що діяльність й ідеї консервативного табору української політичної еміграції досліджені. При цьому існує досить значна кількість праць, присвячених життєдіяльності та інтелектуальній спадщині В'ячеслава Липинського [1]. Студії українського консерватизму представлені працями – І. Лисяка-Рудницького [2], Я.Пеленського [3; 4], – М. Швагуляка [5], Т.Осташко [6] та ін.

Незважаючи на те, що особистість В. Липинського як історика, дипломата, основоположника нової державницької концепції, його наукова та ідейна спадщина досить глибоко вивчені в українській історичній науці, заслуговують на увагу й поглиблене дослідження перспективи реалізації ідеї трудової монархії на українському ґрунті, проблема конкурентоздатності консервативних ідей в українському соціумі.

І. Лисяк-Рудницький визначає консерватизм як духовну настанову, що бачить особливу цінність у традиційному ладі й традицією освячених установах і формах життя, і тому бажає їх зберегти. У вузькому розумінні це – політична течія, що постала на межі XVIII–XIX ст. як реакція на французьку (політичну) та англійську (індустріальну) революції [2, 125]. Консерватизм (як система мислення) розвивається від XVI–XVII ст., на протидію абсолютизму для захисту “громадянського суспільства”, яке на той час розумілося як середньовічна станово-корпоративна структура, за пануючої позиції дворянства [7, 11]. Західноєвропейський консерватизм періоду становлення державницької схеми українських монархістів являв собою симбіоз елітаризму, авторитаризму, ієрархії, збереження традиційних цінностей, корпоративізму, прагнення відновлення станово-корпоративних груп для захисту громадянського суспільства і посередництва між державою і народом [8, 81-82]. Бачення ж української держави В. Липинським еволюціонувало від демократичного консерватизму через корпоративний консерватизм і монархізм у формі гетьманства до незалежницького конституційного консерватизму [3, 139].

Як зазначає К.Ю. Галушко, для існування незалежної України потрібно було створити додатковий стереотип у формі національно-державницької ідеї – обґрунтування права на державне існування, яке найпереконливіше і найпростіше підтверджується правом давнини – традицією. Відтак необхідна була ще одна схема історії, в якій би цей стереотип реалізовувався, адже основною проблемою українства на початок визвольних змагань була відсутність ідеї, яку можна було б зробити інструментом індоктринації – ідеологічного оволодіння масами – спроможної зробити Україну конкурентоздатною [8, 82]. Так, у Статуті Українського Союзу хліборобів-державників зазначалося, що збудувати українську державу власними силами можна лише в тому разі, якщо вона відповідатиме не тимчасовим, випадковим або фальшивим, а напрацьованим історією “традиційним, природним і сталим взаємовідносинам” між людьми, що живуть на українській землі [9, 261].

Ще до Першої світової війни Липинський утвердився в думці, що держава повинна бути національною і незалежною. В неопублікованому трактаті “Меморіал до Українського Комітету про наше становище супроти напруженої ситуації в Європі” у грудні 1912 р. він сформував концепцію української держави, заснованої на демократичних засадах, незалежно від її конституційної форми. Згодом ця теза була трансформована в твердження, що без держави немає нації, а є лише народ в його етнічному значенні [3, 141].

У 1920-х рр. на основі аналізу причин поразки українських визвольних змагань, Липинський формує концепцію трудової монархії – “традиційного” українського гетьманату зі спадковою гетьманською владою. Однак серед представників консервативного табору не було одностайності у поглядах на історичні традиції українського державотворення. Так, С. Томашівський бачив цю традицію в історії Галицько-Волинської держави і Греко-католицької церкви – єдиної складової суспільного життя, де на початок XX ст. збереглася українська автономія [5, 327].

Однією з основоположних засад провідної української політичної сили консервативно-монархічного спрямування – створеного В. Липинським Українського союзу хліборобів-державників – була ідея соборності розпорошених українських земель, об’єднати які зобов’язувався гетьман-монарх майбутньої держави. Класовий принцип будівництва держави передбачав забезпечення кожному класові економічного і культурного розвитку, так і участі в управлінні державою. Водночас гарантувалося право на самоврядування всім “природно, географічно, економічно чи історично розмежованим українським землям” [10, 87].

Лідером у процесі об’єднання українського народу та творенні держави повинен був стати “хліборобський клас”. Основною умовою реалізації цього – консолідація українських хліборобів і усунення всіх політичних, економічних, національних перешкод, знищення установ і організацій, які їх розділяють. Передбачалася уніфікація адміністративного апарату шляхом створення хліборобських рад – сільських, волосних, повітових, земельних, які перебрали б на себе функції організації економічного, політичного, господарського, державного життя у країні [9, 241]. С. Томашівський, підтримуючи як ідеальну тезу Липинського про те, що організатором і керманічем нації мусить стати національна аристократія – ліпші люди, яких висуюють трудові

продуктивні верстви народу, розглядав такий варіант розвитку як поки що нездійснений і не бачив іншої можливості, як зберегти керівну роль у руках інтелігенції, змусивши її для цього заново здобути теоретичну і практичну кваліфікацію [5, 331].

Виявом “класократичного” бачення В. Липинським структури українського суспільства була розробка інституційної його сфери з її базовим елементом – державою. Поділ суспільства на класи передбачався за професійно-виробничим принципом, який мав трансформуватися у модель політичної системи з їх головною складовою – професійними спілками – інститутами представництва різних класів. На основі професійних спілок повинні формуватися органи державної влади.

Законодавча влада уявлялася В. Липинським у формі двопалатного парламенту, сформованого за територіально-класовим принципом. Нижня палата – “З’їзд Рад” – мала представляти інтереси території і складатися з 2-3 представників, обраних на демократичній основі шляхом загального, рівного, прямого таємного голосування, від кожної території. Верхня палата – “Трудова Рада Державна” – представництво організацій працівників, тобто професійних спілок (селянсько-хліборобських, робітничих чи кооперативних) і фахових організацій [11, 482].

Основна роль у системі державної організації на початковому етапі її творення відводилася гетьманові, який мав поєднувати широкі повноваження голови держави, виконавчої влади і верховного головнокомандувача, сповідувати принцип єдності української нації й української території та носити титул “Гетьмана всієї України”. Спадковість гетьманської влади основоположник українського консерватизму обґрунтовував недоцільністю виборного гетьмана з огляду на залежність його від угруповання, яке його висунуло на посаду, а відтак неспроможністю за таких умов діяти самостійно [12, 159]. Один із апологетів українського консерватизму О. Назарук також вважав за потрібне надання повної влади монархові як “на етапі підготовки сил до здобуття влади в Україні, так і на етапі впорядкування й зміцнення держави”. Але він не погоджувався зі зверненням до гетьманської традиції, зауважуючи, що для іноземців слово гетьманець не зрозуміле, а для українців пов’язане з принципом виборності й притаманне традиції наддніпрянців, тоді як для галичан значно ближча князя традиція, а тому пропонував перейменувати Союз хліборобів-державників в Союз українських монархістів [13].

Прийнятною формою монархії В. Липинський вважав “правову, тобто обмежену одним всенародним законом” [14, 14]. Дослідник Я. Пеленський вважає, що така монархічна модель, спираючись на конституціоналізм, є ближчою до теорії і практики демократизму [4, 22].

Конституційну монархію, за Липинським, треба трансформувати придатну, на його думку, для України форму Трудової монархії, в основі якої – розподіл влади між монархом та іншими державними органами. Повноваження гетьмана при цьому обмежуються парламентом, який здійснює законодавче регулювання суспільного життя і дій голови держави. Водночас, частина повноважень гетьмана передається гетьманській адміністрації – урядові, який здійснює виконавчу владу. Його склад голова держави формує самостійно.

Таку модель політичної системи С. Приходько небезпідставно вважає утопічною з огляду на те, що Липинський більшою мірою покладався не на правові механізми розподілу повноважень, а на дотримання всіма носіями влади моральних принципів. Дослідник пояснює це тим, що монархічна концепція Липинського була покликана передусім обґрунтувати претензії гетьмана П. Скоропадського на монархічну владу в Україні [12, 160].

Важливим у процесі творення монархічної схеми української державності було питання персоніфікації ідеї української трудової монархії в особі, яка могла б стати символом єдності монархічної організації й майбутньої держави. Тому гетьманом мав бути обраний “родовитий” політичний діяч. В. Липинський вважав, що ним може стати лише П. Скоропадський – останній гетьман Української держави, що походив з роду І. Скоропадського [15, 128].

В обґрунтуванні гетьманської форми правління в Україні, основоположник українського консерватизму звертається до монархічних і абсолютистських планів Б. Хмельницького, акцентуючи увагу на розвиткові української козацької держави від автономії до майже повної незалежності. І приходять до висновку, що гетьманська монархія може легітимізувати державну владу в Україні, служити регулюючим чинником і виразником інтересів різних груп українського

суспільства. Аналізуючи співвідношення між верховною гетьманською владою і суспільними групами середини XVII ст., Липинський сконструював модель нової української аристократії – еліти – відвівши їй основну державотворчу роль. При цьому вперше був розроблений структурний підхід у дослідженні різних прошарків суспільства, провідна державотворча роль у якому відводилася елітам [3, 141].

Т. Осташко пояснює вибір особи П. Скоропадського, який незадовго до того був гетьманом, прагненням уникнути внутрішньої боротьби серед українських монархістів і можливості появи серед них претендентів на роль гетьмана [6, 113-124]. А В. Барладяну вважає, що П. Скоропадський, окрім того, що був прямим нащадком В. Скоропадського (брата гетьмана І. Скоропадського) по жіночій лінії був ще й нащадком Гедиміна, засновника литовсько-українських княжих династій, а також Рюрика, засновника першої української династії [16, 4]. Сам же В. Липинський вибір П. Скоропадського пояснював потребою персоніфікації ідеї української державності не лише особою, а й родом. Єдиним же “на відповідній висоті уцілівшим з нашої історичної минушини” гетьманським родом він вважав рід Скоропадських [17]. Відстоюючи право П. Скоропадського на гетьманство, Липинський розпочав ідеологічну кампанію зміцнення його авторитету, обґрунтуванню легітимності роду Скоропадських і виправданню політики гетьманату в 1918 р. з метою виховання ідеєю самого гетьмана і підготовки суспільства до майбутнього сприйняття династії й гетьманства [18, 18].

У своїй державотворчій концепції В. Липинський не знаходить місця для політичних партій. Своє негативне ставлення до них він пояснював тим, що, виникаючи на основі сповідування спільної ідеології, партії являють собою нестійкі утворення, неспроможні реалізувати власну, зазвичай привабливу для виборців, політичну програму, і тому не можуть представляти інтереси народу [11, 482]. Функцію представницьких інститутів він пропонував передати професійно-виробничим об’єднанням, щоб з їх допомогою подолати соціальну і політичну розпорошеність українського народу [19, 157].

Ідеальна політична система бачилася В. Липинським у формі притаманної для середньовічної Західної Європи схеми з розподілом повноважень між монархом і законодавчим інститутом, створеним на основі представництва соціально-економічних (виробничих) груп. У XX ст. така схема видається анахронізмом, реалізацію якого можна забезпечити лише насильницьким шляхом, успішні приклади чого спостерігаємо в окремих країнах Європи 1930-х років.

Розуміючи це, Липинський вводить у свою політичну систему ще одну складову – партію, що є правлячою не в результаті виборів, а як ідеологічне підґрунтя гетьманської влади. Є всі підстави стверджувати, що на роль такої партії дослідник пропонує Український союз хліборобів-державників.

На думку дослідників, вибір В. Липинським авторитарної форми політичного режиму з відповідною політичною системою пояснюється реакцією на поразку демократичних спроб встановлення української державності й пошуками виходу в реалізації успішних в тогочасній Європі недемократичних засад.

Окреме місце в державницькій схемі В. Липинського займала церква, яка, освячуючи монархічну владу, надає їй сакрального ореолу й звеличує над іншими формами правління. Апологет християнської монархії, заснованої на засадах “національного ідеалізму”, Липинський розробив власну доктрину взаємин між державою і релігійними об’єднаннями. Засуджуючи клерикалізм, він чітко розмежовує ролі церкви і держави як сил духовної і матеріальної, які не можуть виконувати завдання одна одної. Вважав, що “з політично-державницьких справ всі церковні й релігійні спори мають бути рішуче виключені” [20, 56]. На цьому ґрунті навіть виник конфлікт між В. Липинським і прихильником католицького клерикалізму О. Назаруком, який категорично відмовлявся пристати на позиції гетьманського монархізму.

При цьому церква постає невід’ємною складовою боротьби за українську державність, як сила, здатна забезпечити пріоритет релігійного сумління над усіма сферами суспільного життя й “зможе навчити своїх вірних в їх боротьбі за Українську державу виконувати вічні й загальнолюдські закони творчої громадянської моралі” [14, 14].

С. Томашівський пішов ще далі в обґрунтуванні союзу держави й церкви, запропонувавши дуумвірат монархічної влади й греко-католицької церкви, яка, на його думку, на відміну від зрусифікованого православ'я, максимально зберегла український дух і забезпечила міцний зв'язок Галичини з західною цивілізацією [21, 98-99]. Натомість, на думку В. Липинського, православна церква "на Великій Україні має велику силу традиційності. З цим треба рахуватися, і це треба в інтересах держави берегти". Тому лідер українського консервативного руху був "рішучим противником форсування в нас католицизму, особливо в формі Унії" [20, 56]. Попри розбіжності, представники консервативного руху були одностайні в переконанні побудови національної державності на християнських засадах, й саме це відрізняє державницьку схему українських монархістів від соціалістичних і націоналістичних концепцій державотворення.

Консервативна схема майбутньої української держави стала доробком виключно В. Липинського. Ідеї й погляди соратників відкидалися ним як угодовські й ворожі. Це призвело до конфліктів Липинського з П. Скоропадським, О. Назаруком та іншими послідовниками. Водночас консервативний рух міжвоєнної доби не можна назвати монолітним з огляду на існування принаймні двох його течій: в Галичині український консерватизм спирався на князівську традицію Галицько-Волинської держави і союз з католицькою церквою. Це виявлялося передусім у тому, що серед консервативних партій Галичини міжвоєнного періоду провідними були католицькі Християнсько-суспільна партія, Українська християнська організація, Українська католицька народна партія, трансформована в 1932 р. в Українську народну обнову, й Український католицький союз, засновниками й учасниками яких були згадувані С. Томашівський, О. Назарук, а також О. Барвінський, К. Студинський, Т. Галушинський та ін. Вибором консерваторів еміграції стала наддніпрянська традиція гетьманства, що спиралася на православ'я, трансформована у відповідності до потреб часу й поглядів лідера.

Відмінності в поглядах галицьких монархістів і тих, що перебували в еміграції у країнах Західної Європи, були зумовлені також їх походженням. Прихильники католицької монархії походили із західноукраїнських земель, які входили до складу Австро-Угорської імперії, де були сильними і парламентська традиція, і позиції католицької й уніатської церкви. Виключення становив лише В. Липинський, що походив з роду багатих польських землевласників Волині, однак у студентські роки перейнявся українською ідеєю, досліджував історію козацьких часів, а тому його державницька концепція стала симбіозом галицької й наддніпрянської традицій з суттєвим пріоритетом останньої.

Відмінності й суперечності, відсутність єдності у середовищі українських консерваторів, небажання йти на компроміси, утопічність ідей зробили консерватизм неконкурентноздатним на тлі боротьби за прихильність українського народу.

Література

1. Липинський В. Студії. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна / Гол. ред. Я. Пеленський. – К.; Філадельфія, 1994.
2. Лисяк-Рудницький І. Консерватизм // Історичні есе. – К., 1994. – Т. 2. – С. 125-129.
3. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський – засновник державницької школи в українській історіографії // Український історичний журнал. – 1992. – № 2. – С. 139-141.
4. Пеленський Я. Спадщина В. Липинського і сучасна Україна // Матеріали міжнародної конференції "В'ячеслав Липинський. Історико-політична спадщина і сучасна Україна". – К., Філадельфія, 1994. – Т. 1. – С. 15-29.
5. Швагуляк М. Степан Томашівський і західноукраїнський консерватизм // Україна: культурна спадщина, національні свідомість, державність. – Вип. 3-4. – Львів, 1997. – С. 308-336.
6. Осташко Т. В. Липинський і П. Скоропадський: причини і наслідки конфлікту // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження). – К., 2002. – С. 113-124.
7. Французський консерватизм XIX–XX вв. Критика зарубешної історіографії. – Москва, 1989.
8. Галушко К. Ю. Консерватор на тлі доби. В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських "правих". – К.: Темпора, 2002. – 288 с.
9. Статут і Регламент Українського союзу хліборобів-державників // Хліборобська Україна. – Зб. II, III, IV. – 1920-1921. – С. 261-272.

10. Дробот І. Кучер В. Пошуки шляхів до визволення України. – К., 1999. – 280 с.
11. Липинський В. До українських хліборобів // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – 1983. – Т. 1. – С. 482-489.
12. Приходько С. Модель політичної системи В. Липинського // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження). – К., 2002. – С. 159-167.
13. Центральний державний історичний архів у Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 205; Спр. –332.
14. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Нью-Йорк, 1956. – 111 с.
15. Дробот І.І. Трансформація української державно-соборницької ідеї (1920-1930-ті роки). – К., 2002.
16. Барладяну В. Про українську монархію // Український час. – 1991. – №.1. – С. 4-6.
17. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 4465. – Оп.1. – Спр. 777.
18. Липинський В. Комунікат // Збірник Хліборобської України. – Прага, 1931. – Т. 1. – С. 14-34.
19. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою. – Мюнхен, 1973. – 442 с.
20. Липинський В. Твори. Архів. Студії. – Листи О. Назарука до В. Липинського. – Філадельфія, 1976. – Т. 7. – 532 с.
21. Нарис історії Просвіти / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів;Краків;Париж: Просвіта, 1993. – 232 с.

*Надійшла до редколегії 10. 01. 2008 р.
Затверджена до друку 23. 06. 2008 р.*

УДК 94(477) “1941/1944” – 053.6

Г.М. Голиш

ДІТИ І ПІДЛІТКИ – ЖЕРТВИ НАЦИСТСЬКОГО ЕТНОЦИДУ НА ТЕРИТОРІЯХ РАЙХСКОМІСАРІАТУ “УКРАЇНА” ТА ПРИФРОНТОВОЇ ЗОНИ (1941–1944 рр.)

***Анотація.** Грунтуючись на архівних джерелах, опублікованих документах, періодичних виданнях часів війни та мемуарах, в статті увага зосереджується на аналізі векторів політики етноциду та практичних заходах нацистів на окупованій території України в період Великої Вітчизняної війни, чії жертви стали наймолодшими представниками українського суспільства. На основі аналізу емпіричного матеріалу робиться висновок про кримінальність та антиукраїнську налаштованість нацистського окупаційного режиму.*

***Аннотация.** Опираясь на архивные источники, опубликованные документы, периодические издания времён войны и мемуары, в статье внимание сосредоточено на анализе векторов политики этноцида и практических действиях нацистов на оккупированной территории Украины в период Великой Отечественной войны, чьи жертвы стали самыми младшими представителями украинского общества. На основе анализа эмпирического материала сделан вывод о криминальности и антиукраинской настроенности нацистского оккупационного режима.*

***Summary.** Based on archives sources, published documents, periodicals of the war time and memoirs, the article focuses on the analysis of the vectors of ethnocide policy and the practical measures of Nazi on the occupied territories of Ukraine in the period of German-Soviet War, victims of which became the youngest representatives of the Ukrainian society. On the grounds of the analysis of the empirical material, the conclusion about the criminal and anti Ukrainian character of Nazi occupation regime is made.*

До найбільших злочинів нацизму проти людства належить цинічно спланований і вражаюче масштабний етноцид, жертвами якого стали й неповнолітні жителі окупованих територій України. Незважаючи на актуальність і гносеологічну значущість означеної проблеми, її наукова розробка фактично знаходиться в початковому стані. Поодинокі сюжети з приводу страждань юних жителів окупованої України, які вплітаються в канву окремих досліджень, носять, як правило, лише характер доповнень чи ілюстрацій.

З огляду на означене вище, метою пропонованої розвідки є переважно на основі архівних джерел та опублікованих документів проаналізувати бодай оглядово ті вектори окупаційної політики етноциду та практичні дії нацистів, жертвами яких стали наймолодші представники